

МІСЦЕ ТА РОЛЬ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ У ВИВЧЕННІ ОБЛІКОВИХ ДИСЦИПЛІН

© Грищенко О.В., Коцюбинська В.О., 2012

Розглянуто сутність, елементи, функції, принципи та завдання самостійної роботи студентів під час вивчення облікових дисциплін.

It was dealed the essence, elements, functions, principles and tasks of solitary work of the students during learning of the Accounts' subjects.

Постановка проблеми. Інтеграція України у світове товариство потребує створення нової системи освіти, яка б спрямовувалась на формування творчої, освіченої, фізично і морально здорової особистості. Головною метою української системи освіти, згідно з Національною доктриною розвитку освіти України у XXI столітті, є створення умов для розвитку та самореалізації кожної особистості як громадянина України, формування і розвиток цінностей громадянського суспільства. Поряд з іншим, система освіти має забезпечувати «формування навичок самоосвіти і самореалізації особистості». Проблема організації самостійної роботи студентів займає чільне місце в перебудові навчального процесу у вищому навчальному закладі. Виконання основних положень Доктрини має забезпечити «перехід до нової гуманістично інноваційної філософії освіти», що надалі стимулюватиме збільшення самостійності і самодостатності особистості, її творчу активність [10, с. 4, 6].

Основне завдання вищої освіти полягає у формуванні творчої особистості фахівця, здатного до саморозвитку, самоосвіти, інноваційної діяльності. Вирішити це завдання навряд чи можливо тільки передаванням знань в готовому вигляді від викладача до студента. Необхідно перетворити студента з пасивного споживача знань на активного їх творця, що вміє сформулювати проблему, проаналізувати способи її вирішення, знайти оптимальний результат і довести його правильність. Посилення ролі самостійної роботи студентів означає принциповий перегляд організації навчально-виховного процесу у ВНЗ, який має будуватися так, щоб розвивати вміння вчитися, формувати у студента здатність до саморозвитку, творчого застосування отриманих знань, способів адаптації до професійної діяльності у сучасному світі. У дослідженнях, присвячених плануванню та організації самостійної роботи студентів, розглянуто загальнодидактичні, психологічні, організаційно-діяльні, методичні, логічні та інші аспекти цієї діяльності, розкрито багато аспектів досліджуваної проблеми, особливо в традиційному дидактичному плані.

Аналіз останніх досліджень. Необхідність більшої самостійності у процесі оволодіння новими знаннями визнавали ще в далеку давнину, коли поширилися самоосвіта, саморозвиток, що реалізуються «шляхом широкого використання літературних, наукових, публіцистичних та інших інформаційних джерел» [3, с. 241].

Розвинуто проблему самостійності у процесі навчання у працях зарубіжних та вітчизняних педагогів різних періодів, таких як Я.А. Коменський, Ж.Ж. Руссо, Й.Г. Песталоцці, О.М. Радищев, А. Дістервег, В.Ф. Одоєвський, О.І. Герцен, К.Д. Ушинський, С.Т. Шацький та інших учених. Наприклад, Я.А. Коменський розробив питання, пов'язані з організацією та практикою залучення особи до самостійної діяльності. Жан-Жак Руссо наполягав на тому, щоб учні самостійно черпали знання із дійсності. У працях Й.Г. Песталоцці та А.Дістервега ця теорія набула розвитку. Так,

А. Дістервег зазначав, що «розвиток і освіта жодній людині не можуть бути дані або повідомлені. Усякий, хто бажає до них прилучитися, повинен досягти цього власною діяльністю, власними силами, власним напруженням. Ззовні він може дістати тільки поштовх» [6, с. 68]. В.Ф. Одоєвський наголошував на розвитку в особистості навичок самостійного здобуття знань, О.І. Герцен відзначав, що необхідно заохочувати інтерес до знань, допитливість, здатність і готовність до самоосвіти, К.Д.Ушинський рекомендував зосередити увагу на поступовому привчанні особи до розумової праці, бо «людина, що має звичку до розумової праці, сумує без такої праці, шукає її та, звичайно, знаходить на кожному кроці» [12, с.162]. П.Ф. Каптерев у своїх працях підкреслював необхідність поваги до неповторної особистості дитини, бо «у кожній людині є справжня, цілісна людина, а не лише сходинка розвитку на шляху до справжньої, повноцінної людини» [12, с. 255]. С.Т. Швацький зазначав, що розвиток творчої самодіяльності дитини відбувається в процесі виховання, і чим більше вона «пропускає через себе», тим більший ефект досягається в її розвитку [12, с. 109]. Отже, проблема необхідності вільного, творчого виховання, розвитку самоосвіти та самостійності ніколи не залишалася поза увагою вчених-освітян.

У наукових працях з педагогіки та психології вищої школи проблемам організації самостійної роботи студентів також відводиться належне місце. Так, Л.В. Чижевська вважає, що ступінь самостійності під час виконання відповідних завдань є критерієм оцінки розвитку інтелектуальних вмінь студентів [13, с.115]. Але практика організації самостійної роботи у вивченні облікових дисциплін потребує подальшого вдосконалення.

Формулювання цілей статті. Сьогодення вимагає перебудови підходів до організації навчального процесу, особливо в частині визначення в ньому ролі і місця самостійної роботи студентів. У традиційній системі навчання передбачено, що об'єктом навчання є студент і його знання та досвід повинен змінювати суб'єкт, тобто викладач. Педагогіка співпраці залучає студента у систему діяльності як суб'єкта і передбачає його здатність цілеспрямовано набувати знання, вміння, навички. Правильно організований процес надасть можливість молодому спеціалісту оволодіти навичками самостійної роботи, вмінням керувати, здатністю адаптуватися у складному виробничому колективі. Адже випускник облікових спеціальностей у перспективі може бути головним бухгалтером, керівником економічної служби, а такі посади передбачають вміння простежувати зміни в законодавчо-нормативній базі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Тлумачення сутності самостійної роботи, її мети залежить від загальної концепції навчального процесу. У дидактиці відсутня єдність думки стосовно того, що являє собою самостійна робота – метод навчання, прийом учіння чи форму організації навчальної діяльності студентів. Якщо вбачати сутність навчання у передаванні системи знань та способів діяльності, то самостійну роботу можна вважати засобом закріплення та тренування, вироблення вмінь та навичок. Одночасно, оскільки навчання розглядається як формування пізнавальної діяльності, то самостійна робота виступає способом розвитку творчих здібностей та професійного мислення. Згідно із сучасним розумінням навчання як процесу управління формуванням особистості спеціаліста, тлумачення самостійної роботи студентів є не чим іншим, як способом формування самостійності та активності особистості, її репродуктивних і творчих здібностей, уміння орієнтуватися в теорії і практичних ситуаціях, ставити і самостійно вирішувати теоретичні та практичні завдання [3, 4].

У педагогічній літературі є різні варіанти визначення самостійної роботи.

В Українському педагогічному словнику самостійна навчальна робота трактується як різноманітні види індивідуальної і колективної навчальної діяльності школярів, що вони здійснюють на навчальних заняттях або вдома за завданнями вчителя, під його керівництвом, однак без його безпосередньої участі.

Сучасні дослідники проблем вищої школи по-різному трактують сутність самостійної роботи студентів, по-різному її визначають. П. І. Підкасистий, наприклад, розглядає самостійну роботу як «засіб організації та виконання учнями визначеної пізнавальної діяльності». Такий підхід дає можливість поділити самостійну роботу студентів з облікових дисциплін на аудиторну і позааудиторну [11].

Під час аудиторних занять студенти слухають лекції, конспектують їх, виконують практичні та лабораторні роботи, беруть участь у дискусіях або просто в обговоренні питань під час семінарських занять тощо. Позааудиторна робота менш регламентована, ніж аудиторна, внаслідок чого її організація, керівництво і контроль пов'язані з певними труднощами. Зважаючи на це, головну увагу у статті зосереджено на позааудиторній роботі студентів, хоча деякі питання, звичайно, є загальними для усіх її видів.

Частина авторів визначає самостійну роботу, описуючи шляхи керівництва її виконанням (В.К. Буряк, Н.В. Важна, В.А. Козаков, В.А. Маркова, Л.В. Пачкова). Інші вчені трактують її через опис форм організації навчальних занять (Н.С. Журавська, С.І. Зинов'єв, В.А. Нізамов, Л.В. Туровська, В.М. Хрипун); ще інші інтерпретують її через опис цілей самостійної роботи (В.Б. Бондаревський, Л.П. Гаврилюк, М.О. Данилов, Г.С. Костюк, О.Я. Савченко).

Р.М. Мікельсон під самостійною роботою розумів «виконання студентом завдань без будь-якої допомоги, але під наглядом викладача» [8, с.28], який в разі виникнення труднощів може перейти до виконання колективних вправ. Найчастіше цей вид самостійної роботи застосовують під час виконання домашніх завдань. Хоча Р.М. Мікельсон не зазначає про необхідність підготовчих дій до самостійної роботи (розуміння завдання, планування роботи тощо) і систематичного самоконтролю за ходом та виконанням завдання.

Тому, свого часу, це визначення критикували через недооцінювання внутрішнього аспекту самостійної роботи студента, яка виражалася у самостійності думки, суджень та висновків. У цьому визначенні головною ознакою самостійної роботи є самодіяльність студентів. Простота та чіткість цієї ознаки приваблює велику кількість методистів та викладачів, які вважають самостійною будь-яку роботу, де студент працює сам, але додають слова «активно», «творчо», «свідомо». Проте зазвичай в цих випадках критеріїв активності, свідомості та творчості не висувають, тому встановити, чи справді робота самостійна, неможливо. Наприклад, про активність студентів одні роблять висновок за кількістю піднятих рук, інші – за кількістю заданих питань і відповідей, а треті – за характером цих питань.

Самостійна робота здебільшого є чи не єдиним способом виховання самостійності у набутті знань. Це стосується й виховання самостійності як риси особистості. Слушно стверджують також, що цього навчитися неможливо. Самостійність у здобутті знань проявляється лише завдяки власній діяльності, з появою внутрішньої потреби у знаннях, пізнавальних інтересів, захопленості. У цьому розумінні самостійності справді неможливо навчитися, її можна лише формувати у процесі виховання.

Самостійність у здобутті знань з облікових дисциплін передбачає оволодіння складними вміннями і навичками бачити зміст та мету роботи, організувати власну самоосвіту, вміння по-новому підходити до вирішуваних питань, пізнавальну і розумову активність і самостійність, здатність до творчості. Досвід переконує, що далеко не всі студенти виявляють свідомість і волю, вкрай необхідні для організації власної самостійної роботи. У цій галузі є ще значні недоліки.

Аналіз наукової літератури дозволяє виділити головні підходи до визначення поняття «самостійна робота», основою якої є різні ознаки:

1. Зовнішніми ознаками самостійності студентів під час виконання різноманітних завдань та вправ є їхнє вміння планувати свою роботу, підготовка робочого місця для виконання певних завдань, виконання завдань без неопосередкованої допомоги викладача, оцінка результатів роботи.

2. Систематичний самоконтроль студентів за виконанням та результатами своєї роботи, коригування та удосконалення способів її виконання.

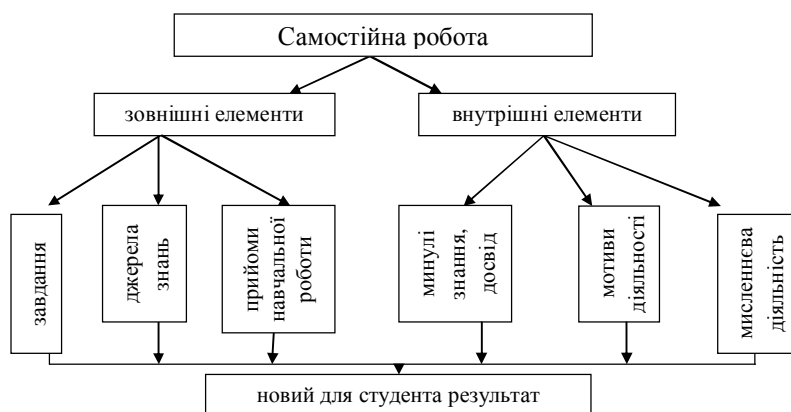
3. Наявність пізнавальної та практичної задачі, питання, проблемної ситуації, яка спонукає студентів до самостійної інтелектуальної діяльності, що потребує розумових, вольових та фізичних зусиль.

4. Вияв студентами самостійності та творчої активності під час розв'язання поставлених перед ними задач. На різних стадіях навчальної роботи самостійність студентів проявляється по-різному – від простого відтворення, виконання завдань, які базуються на детальному інструктажі викладача, до самостійної творчої діяльності.

5. Введення у завдання для самостійної роботи повноцінного в освітньому, виховному та логічному планах матеріалу, засвоєння якого сприяло би цілісному розвитку особистості студента, оволодінню прийомами розумової діяльності, самоосвіті та творчості.

Самостійна робота, як будь-яка діяльність, складається з окремих елементів, поданих на схемі (див. рисунок). Ці елементи взаємопов'язані, що необхідно враховувати в організації самостійної роботи студентів з облікових дисциплін.

Структура самостійної роботи наведена в загальному вигляді. Виконуючи різноманітні завдання з облікових дисциплін, студенти будуть конкретизувати та уточнювати окремі ланки. Але всі вони реалізуються не ізольовано одна від одної, а у взаємозв'язку, що необхідно враховувати в організації самостійної роботи. Кожна із ланок вирішує як специфічні завдання цього виду самостійної роботи, так і загальні завдання навчання і розвитку студентів.

Елементи самостійної роботи

Аналізуючи всі можливі підходи, можна за основу взяти визначення: «Самостійна робота студентів з облікових дисциплін – це вид навчальної діяльності, при якій студенти з певною часткою самостійності, а за необхідності, при частковому керівництві викладача виконують різноманітні практичні завдання, докладаючи необхідні для цього розумові зусилля і проявляючи навички самоконтролю та самокорекції».

Як будь-якому виду діяльності, самостійній роботі з облікових дисциплін властиві всі її елементи й функції, такі як:

– освітня: виховує потребу в самоосвіті; сприяє посиленню зв'язку між навчальною та науковою працею; сприяє формуванню професійних знань; сприяє глибшому вивченню облікових дисциплін; сприяє повнішому застосуванню теоретичних знань на практиці;

– розвивальна: розвиває уміння й навички самостійної праці, зокрема із законодавчо-нормативною базою з питань обліку; сприяє розвитку творчих здібностей; зростанню захопленості професією бухгалтера; формує світоглядні знання й уміння й навички в організації процесу обліку; стимулює оволодіння новими способами й методами діяльності; сприяє формуванню чітких цілей, мотивів;

- виховна: виховує почуття обов'язку та відповідальності; виховує посидючість, наполегливість у досягненні мети; формує моральні, естетичні переконання;
- пізнавальна функція визначається засвоєнням студентом систематизованих знань з дисциплін облікового циклу;
- самоосвітня функція – формування вмінь і навичок, самостійного їх оновлення і творчого застосування в майбутній роботі;
- прогностична функція є вмінням студента вчасно передбачати й оцінювати як можливий результат, так і саме виконання завдання;
- коригуюча функція визначається вмінням вчасно коригувати свою діяльність;
- виховна функція – формування самостійності як риси характеру особистості.

До основних принципів побудови самостійної роботи студентів В.К. Буряк [5, с. 16–22] зараховує принципи комплектності, варіативності та активності.

Принцип комплектності постає як узагальнена характеристика складних за змістом та структурою об'єктів. Він передбачає існування певних зв'язків та відношень між компонентами змісту самостійної роботи. Комплектність органічно вбирає у себе певні характеристики: структурність, взаємопов'язаність, ієрархічність, інтегрованість.

Варіативність системи означає її здатність бути динамічною, гнучкою, здатною під час реалізації до змін, перебудови, ускладнення чи спрощення підготовки учнів у ВНЗ. Принцип варіативності визначається циклом змісту самостійних робіт з облікових дисциплін, а також можливістю викладача та необхідністю змінити, перекоструювати окремі види самостійної роботи, можливістю студентів вибрати той чи інший зміст самостійної роботи, форми її організації.

Принцип активності є одним із провідних у педагогіці. Активність є основою та показником будь-якого принципу навчання. Звичайно цей принцип співіснує з такими поняттями, як "свідоме ставлення та активність". Сутність цього принципу зводиться до активної позиції студента у навчальному процесі, до вибору відповідних методів та форм навчання. Принцип активності означає активну позицію викладача облікових дисциплін вищого навчального закладу, що виявляється у виборі змісту самостійних робіт, обґрунтуванні активних форм і методів навчання – з одного боку. З іншого боку – активну позицію студента, що виявляється у прагненні гарно виконати роботу, виробляти самостійність.

Серед основних завдань самостійної роботи з облікових дисциплін можна виділити:

- розвиток самостійності в пізнавальній діяльності студентів;
- формування уміння самостійно здобувати, розширювати й поглиблювати знання з облікових дисциплін;
- навчання самостійному формуванню свого професійного світогляду;
- набуття студентами глибоких і ґрунтовних знань;
- самостійне застосування знань з облікових дисциплін у навчанні й практичній діяльності.

Для ефективної самостійної роботи з облікових дисциплін потрібне дотримання таких умов:

– необхідність оптимального навчального плану не лише у визначенні послідовного вивчення окремих курсів, але й розумного співвідношення аудиторної та позааудиторної самостійної роботи з дисциплін облікового циклу. Велику роль тут відіграє правильне визначення трудомісткості різних видів самостійних робіт, таких як курсові, розрахункові, індивідуальні та практичні роботи. Складанню такого плану має передувати серйозне вивчення бюджету часу студента, забезпеченості методичною літературою;

– методично раціональна організація роботи. Важливо поступово змінювати відносини між студентом та викладачем. Якщо на перших курсах викладачеві належить активна спрямовуюча позиція, а студент найчастіше наслідує викладача, то в міру просування до наступних курсів (коли починається вивчення облікових дисциплін) ця послідовність має змінюватися у бік прагнення студента працювати самостійно, активно прагнути до самоосвіти. Виконання завдань самостійної роботи з облікових

дисциплін мають вчити мислити, аналізувати, враховувати умови, ставити задачі, вирішувати проблеми, що виникають, тобто процес самостійної роботи поступово повинен перетворюватися на творчий. Як показує досвід, студент з великим інтересом вирішує поставлені завдання, коли сам програмує розв'язання тієї чи іншої задачі, глибше пізнаючи сутність предмета, вивчаючи законодавчо-нормативні джерела та спеціалізовану літературу, шукає оптимальні способи розв'язання проблемних ситуацій. Це стимулювання інтересом. Після такого кроку логічним буде стимулювання студента у формі інтересу співкурсників та викладачів до виконаної роботи (консультації викладача, інформація про "рейтинг студента" за результатами виконаних завдань тощо);

– забезпечення студента відповідною навчально-методичною літературою. В умовах реформування вищої освіти, зумовленої переходом суспільства до нових соціальних відносин, актуалізуються питання вдосконалення самостійної роботи студентів. Нова парадигма вищої освіти розглядає самостійну роботу як необхідний компонент підготовки фахівців з обліку і аудиту.

Висновки. В умовах докорінних змін, що відбуваються нині у нашому суспільстві й системі вищої освіти, різко зростає роль і значення самостійної роботи студентів у вищому навчальному закладі, яка поступово перетворюється на провідну форму організації навчального процесу. В широкому розумінні самостійна робота — це активна, пізнавальна, творча діяльність студента, яка повинна бути у будь-якому виді навчальних занять з облікових дисциплін. У процесі навчання самостійна робота виступає як специфічний педагогічний засіб організації та управління самостійною діяльністю студентів, що повинна охоплювати предмет і метод наукового пізнання. У дещо вужчому розумінні самостійну роботу розглядають як один із видів навчальних занять, особливістю якого є відсутність викладача в момент навчальної діяльності студента (на відміну від лекцій, семінарів, практичних занять). Одним із показників діяльності викладача є умови навчання студента, які можуть бути різноманітними як за природою, так і за впливом.

Сьогодні вимагає перебудови підходів до організації навчального процесу студентів облікових спеціальностей, особливо щодо визначення в ньому місця та ролі самостійної роботи. Правильна організація самостійної роботи студентів забезпечує підвищення рівня їх навчальних досягнень. Для того, щоб система самостійної роботи з облікових дисциплін у певному обсязі реалізувала свої освітні та виховні функції, вона має бути планомірною, систематичною та змістовною і повинна забезпечити:

– формування самостійності студента; засвоєння вмінь, необхідних знань та навичок; забезпечення контролю дій студента; інформування студентів про рівень досягнення цілей; мотивація до самостійної роботи;

– можливість планування та коригування своїх дій на основі самоконтролю та аналізу інформації про результативність.

Досягнення вказаних цілей забезпечують кафедри та відділення, які формують вміння студента самостійно виконувати завдання з дисциплін з циклу професійної підготовки за певних умов, та факультети, що формують вміння студента самостійно керувати своєю діяльністю з реалізації планів кафедр.

1. Аксьонова О.В. *Методика викладання економічних дисциплін: навч. посіб.* – К.: КНЕУ, 2006. – 708 с. 2. Арстанов М.Ж., Підкасистий П.И., Хайдаров Ж.С. *Проблемно-модульне обучение: вопросы теории и технологии.* – Алма-Ата, 1980. – 267 с. 3. Архангельський С.И. *Педагогика высшей школы и развитие понятий высшего образования / Понятийный аппарат педагогики и образования: сб. науч. тр. / Отв.ред. Е.В. Ткаченко.* – Вып.2. – Екатеринбург, 1996. – 340 с. 4. Беспалько В.П. *Слагаемые педагогической технологии.* – М.: Педагогика, 1989. – 190 с. 5. Буряк В. *Керування самостійною роботою студентів // Вища школа.* – 2001. – № 4–5. – С. 48–52. 6. Дистервег А. *Избранные педагогические сочинения; общ. ред. Е.Н. Медынского.* – М.: Укрпедгиз, 1956. – 374 с. 7. Коротяев Б.И. *Педагогика у питаннях, відповідях та прогностичних очікуваннях:*

посіб. – Донецьк: Либідь, 2000. – 164 с. 8. Микельсон Р.М. О самостоятельной работе учащихся. – М.: Учпедгиз, 1963. – 176 с. 9. Нападковська Л. Проблеми підготовки фахівців з обліку та аудиту, їх професійне навчання // Бухгалтерський облік і аудит. – 2004. – № 8. – С. 41–44. 10. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті // Освіта України. – № 29, 18 липня 2001 р. 11. Пидкасистий П.И. Самостоятельная деятельность учащихся. Дидактический анализ процесса и структуры воспроизведения и творчества. – М.: Педагогика, 1972. 12. Умом и сердцем: Мысли о воспитании. – 4-е изд., доп. – М.: Политиздат, 1986. – 368 с. 13. Чижевська Л.В. Методика викладання облікових дисциплін: навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. / за ред. проф. Ф.Ф. Бутинця. – Житомир: ПП «Рута», 2003. – 504 с.

УДК 334

Е.Е. Ібрагімов

Кримський факультет Запорізького національного університету

ТРАНСФОРМАЦІЯ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ЗНАНЬ У СИСТЕМІ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

© Ібрагімов Е.Е., 2012

Обґрунтовано необхідність трансформації організаційних знань у стратегічному плануванні розвитку підприємства. Визначено основні способи трансформації знань та запропоновані сучасні технології та інструментарій для соціалізації, екстерналізації, комбінації та інтерналізації знань на фазах та етапах стратегічного планування.

In the article grounded a necessity of transformation of organizational knowledges is for the strategic planning of development of enterprise. Certainly basic methods of transformation of knowledges and modern technologies and tool are offered for socialization, eksternalizacii, combination and internalizacii knowledges on phases and stages of the strategic planning.

Постановка проблеми. Динамічний процес планування об'єднує всі управлінські функції сфери діяльності підприємства. Цей процес допомагає визначити систему дій та рішень, які ведуть до досягнення підприємством поставлених цілей. Як провідна функціональна підсистема в системі управління підприємством, планування спирається на результати функціонування інших підсистем і водночас активно впливає на них (насамперед на підсистему заходів щодо підвищення ефективності господарювання). Планування означає насамперед уміння думати й працювати з випередженням, передбаченням щодо виникнення неординарних ситуацій. Планування є далеким від імпровізації, воно вимагає аналітичного міркування, науково-дослідної роботи, всебічного аналізу досягнутих показників, високого фахового рівня як розробників планів, так і їх виконавців-менеджерів. Тобто система досконалого планування охоплює процеси створення, формування, накопичення і використання організаційних знань, які потрібні саме в стратегічному плануванні, за якого треба уникати помилок і ефективно використовувати свої потенційні можливості. Отже, виникає проблема управління знаннями у стратегічному плануванні розвитку корпорації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання стратегічного планування розглянуто у працях багатьох вчених, таких як Г. Мінцберг, К.Ридинг, Ж. Васконселлос-і-Са, Ф. Еванс, О. Остервальдер. Серед науковців, які досліджували проблеми створення, використання і поширення організаційних знань, виділимо І. Нонака, Х. Такеучі, Т. Кулопулоса, В. Мільнера [1–7]. Проте проблеми дефіциту знань у стратегічному плануванні розкриті недостатньо і потребують подальшого опрацювання, що і визначило актуальність статті.

Метою дослідження є визначення процесу трансформації організаційних знань у системі стратегічного планування розвитку підприємства та відповідних інструментів і технологій.